

Lapkoku praulgrauzis

Lapkoku praulgrauzis (*Osmoderma eremita*) pieder pie vaboļu kārtas skarabeju dzimtas. Pieaugusī vabole un tās kāpuri barojas ar prauliem. Latvijā tas ir novērots parasto ozolu, liepu, kļavu, zirgkastaņu un citu platlapju koku dobumos. Lapkoku praulgrauzis apdzīvo vecus, liela apkārtmēra dzīvus kokus ar dobumiem. Kāpura attīstības cikls ilgst 3 - 4 gadus, šajā laikā kāpuri barojas ar prauliem un koku vispār nepamet. Arī pieaugušas vaboles reti pamet "dzimto" koka dobumu, tāpēc dabā tās ir grūti novērojamas. Lapkoku praulgrauzis ir visvairāk aizsargājamā kukaiņu suga pasaulē, jo to stipri apdraud veco dobumaino koku skaita samazināšanās. Arī pārrāvumu veidošanās starp zināmām lapkoku praulgrauža atradnēm nopietni apdraud sugas nākotni, jo tā dabiskās izplatīšanās spējas ir ļoti niecīgas: vaboles nekad neaizrāpo tālāk par 200 metriem no sava "dzimtā" koka. Lapkoku praulgrauzis ir arī dabisko platlapju mežu indikatorsuga.

Pēc Latvijas un ES likumiem, lai aizsargātu lapkoku praulgrauža atradnes, ir jāveido īpaši aizsargājamās dabas teritorijas jeb mikroliegumi vietās, kur suga ir sastopama. Taču lapkoku praulgrauža sastopamība Latvijā vēl nav pilnīgi izpētīta. Sabiedrisko ekspertu novērojumu dati būs galvenokārt izmantojami informācijas precizēšanai par sugas izplatību Latvijā. Nākotnē ekspertiem varētu būt nozīmīga loma lapkoku praulgrauža atradņu saglabāšanas kontrolēšanā. Sugas novērošanai nav nepieciešamas īpašas iemaņas un nav izmantojamas sarežģītas metodes.

Lapkoku praulgrauzis

Izmantojamās metodes raksturojums

Novērojumu uzdevums ir atrast lapkoku praulgrauža apdzīvotus kokus un aizpildīt anketu.

1. Atrast lielu platlapju koku (ozols, liepa, kļava vai zirgkastaņa), vēlams ar dobumu.
2. Pienākt klāt, apskatīt stumbru, vai uz tā nesēž vaboles.
3. Ja dobumā vai uz stumbra redzamas kādas vaboles, salīdzināt tās ar attēliem rokasgrāmatā.
4. Ja tas ir lapkoku praulgrauzis - attiecīgi aizpildīt anketu.
5. Mēģināt dobuma iekšienē vai pie koka stumbra pamatnes (uz zemes ap koka stumbru) atrast praulgrauža kāpuru ekskrementus, izmantojot rokasgrāmatā dotos attēlus un līdžpaņemto paraugu.
6. Apskatīt dobuma iekšieni (izmantojot lukturi).
7. Ar karotes palīdzību ievākt ekskrementu nelielu paraugu stobriņā. Stobriņam pielikt etiķeti ar vietas nosaukumu un ievākšanas datumu.
8. Pēc novērojumu pabeigšanas stobriņus ar paraugiem un aizpildītas anketas nodot programmas vadītājam.

Novērojuma vietas (parauglaukuma) izvēle dabā

Par novērojumu vietu uzskatāms jebkurš vecs platlapju koks (ozols, liepa, kļava, zirgkastaņa) vai to grupa (parks, aleja). Koku izvietojumam un daudzumam nav nozīmes.

Novērojumu veikšanas princips

Novērojumus iespējams veikt visu gadu, tomēr ieteicams tos darīt gada siltākajā sezonā no aprīļa līdz oktobrim, turklāt diennakts gaišajās stundās. Tos nav ieteicams veikt sliktos laika apstākļos (lietus, stiprs vējš, sniegs). Vēlamā novērojumu veikšanas regularitāte: katrs no zināmajiem lapkoku praulgrauža apdzīvotajiem kokiem jāapmeklē reizi mēnesī laikposmā no aprīļa līdz oktobrim, t.i., septiņas reizes gadā. Vienas uzskaites ilgums vienam kokam parasti nepārsniedz 30 minūtes. Viens eksperts var fiksēt novērojumus lielam koku skaitam.

Metodes priekšrocības

Ekskrementus var ievākt cauru gadu, arī ziemā.

Metodes nepilnības

Vabolēm ir slēpts dzīvesveids, tādēļ tās ir grūti pamanāmas. Tās var sastapt tikai jūlijā - septembrī. Vaboļu un kāpuru ekskrementus iespējams sajaukt ar citu vaboļu sugu pārstāvju / to kāpuru ekskrementiem.

Darba drošība

Novērotājam pētījuma laikā jāievēro elementārie darba drošības noteikumi.

Koku dobumos mēdz uzturēties dažādi dzīvnieki: čūskas, graužēji (var iedzelt), tajos reizēm atrodamas sirseņu un bišu ligzdas (to dzēlieni var izrādīties bīstami cilvēkiem ar specifiskām alerģijām). Darbam dobuma iekšienē jāizmanto blīva materiāla (piemēram, celtņnieku) cimdi. Pienākot pie koka dobuma, ir jāpārliedzinās, ka tajā nav sirseņu vai bišu ligzdas. Ja tāda ir, tad novērojumus pie koka veikt ir aizliegts. Tāpat nedrīkst tuvojies kokiem stiprā vējā, jo vecie zari var

Novērojuma mērķi

1. Savākt datus par lapkoku praulgrauža apdzīvotiem kokiem un pašu vaboli.
2. Nodrošināt lapkoku praulgrauža apdzīvoto koku aizsardzības kontroli.

Nepieciešamā kvalifikācija

Īpašas zināšanas nav nepieciešamas. Svarīgi ir atšķirt koku sugas (ozols, liepa, kļava, zirgkastaņa).

Novērotājam jābūt precīzam un ar atbildības izjūtu.

Vēlama laba (normāla) redze.

Nepieciešamais inventārs

- novērojuma protokols;
- rokasgrāmata/noteicējs ar lapkoku praulgrauža aprakstu un attēliem;
- paliktnis pierakstu veikšanai;
- rakstāmpiederumi;
- darba cimdi (paraugu ņemšanai no koku dobumiem);
- plastmasas stobriņi ar noņemamu blīvu vāciņu (paraugu savākšanai un transportēšanai);
- plastmasas stobriņš ar lapkoku praulgrauža kāpuru ekskrementu paraugu;
- lukturītis (gaismas avots darbam dobuma iekšienē);
- galda karote (metāliskā);
- mērlente (koku apkārtmēra mērīšanai).

būt bīstami. Jārespektē privātīpašumu robežas: jābrīdina teritorijas īpašnieks par novērojumu veikšanu viņam piederošajā teritorijā, arī ar ZBR starpniecību.

Novērojumu veikšana

Novērojumi jāveic atbilstoši novērojumu metodei. Īpašas prasības novērojumu veikšanai nav.

Novērojumu protokola aizpildīšanas metodika

Novērojumu protokols jāaizpilda turpat novērojumu vietā pēc lapkoku praulgrauža vai to kāpuru ekskrementu konstatēšanas. Nepieciešamās ziņas jāraksta salasāmā rokrakstā. Var rakstīt drukātiem burtiem.

Sastādījis Dmitrijs Teļnovs

Lapkoku praulgrauzis

Novērojumu veic (vārds, uzvārds)

Adrese: LV-

Tālrunis: E-pasts:

Novērojuma datums (dd.mm.gggg)/...../..... Novērojuma vietas adrese:

Precīzāks novērojuma vietas apraksts (īpaši orientieri)

Koku suga (atbilstošo atzīmēt ar X)

Ozols Liepa Kļava Zirgkastaņa Cits:

Koka stumbra apkārtmērs 1,3 m augstumā (cm)

Koka stāvoklis (atbilstošo atzīmēt ar X)

Ārēji vesels Stiprs Nokaltis Koka paliekas (celms, nolūzis stumbrs)

Dobuma atvere (atbilstošo atzīmēt ar X): IR NAV

Dobums (atbilstošo atzīmēt ar X): TĪRS PIEGRUŽOTS

Atrasta vabole (pierakstīt skaitu) **Atrasti kāpuru ekskrementi:** MAZ DAUDZ

Krūmi koka vainaga rādiusā, kas rada noēnojumu: IR NAV

Saimnieciskā darbība koka tiešā tuvumā: NOTIEK NENOTIEK

Saimnieciskās darbības, kas tiek veiktas koka tiešā tuvumā

Atradnes vietas skaidrojošā shēma (ja teritorijā ir vairāki lieli dobumaini koki, katram no tiem jāpiešķir numurs)

Papildu ziņas

Lapkoku praulgrauzis (*Osmoderma eremita*) ir vidēji liela vabole. Tās ķermenis ir liels, plats, nedaudz saplacināts. Ķermeņa garums 22 - 34 mm, platums segspārnu vidū 12 - 18,5 mm. Ķermenis ar blāvu spīdumu, brūnganā bronzas krāsā (1. att.). Vaboles ķermenis ir bez

Foto © Dmitrijs Teļnovs

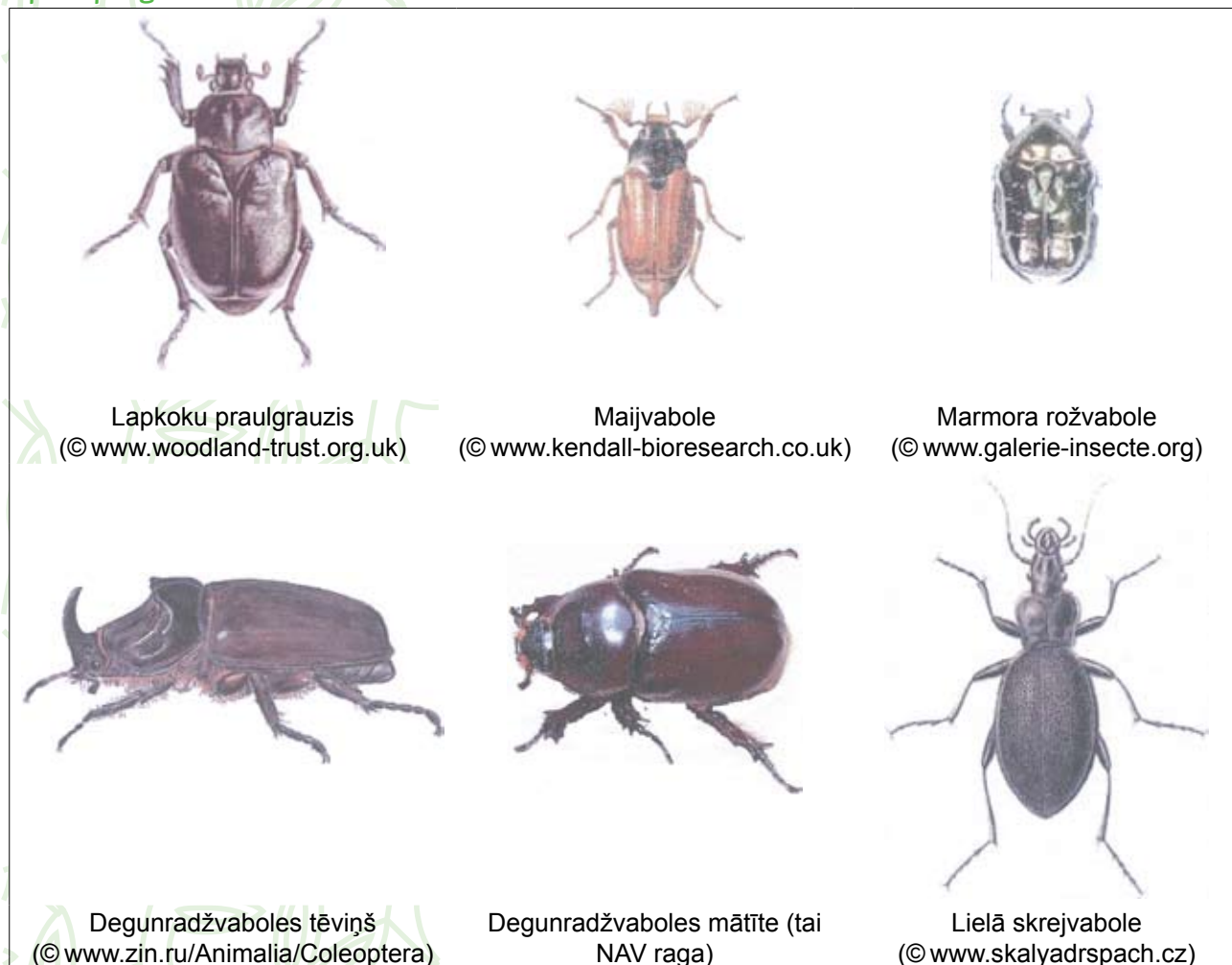
1. attēls. Lapkoku praulgrauža (*Osmoderma eremita*) pieaugušās vaboles. Sugas galvenās atšķirības pazīmes ir **vaboles ķermeņa krāsojums, spīdīgums, ragu neesamība un tās ievērojamais lielums**

bieza, labi pamanāma apmatojuma. Tās ir mazkustīgas: rāpo lēnām un ļoti reti lido.

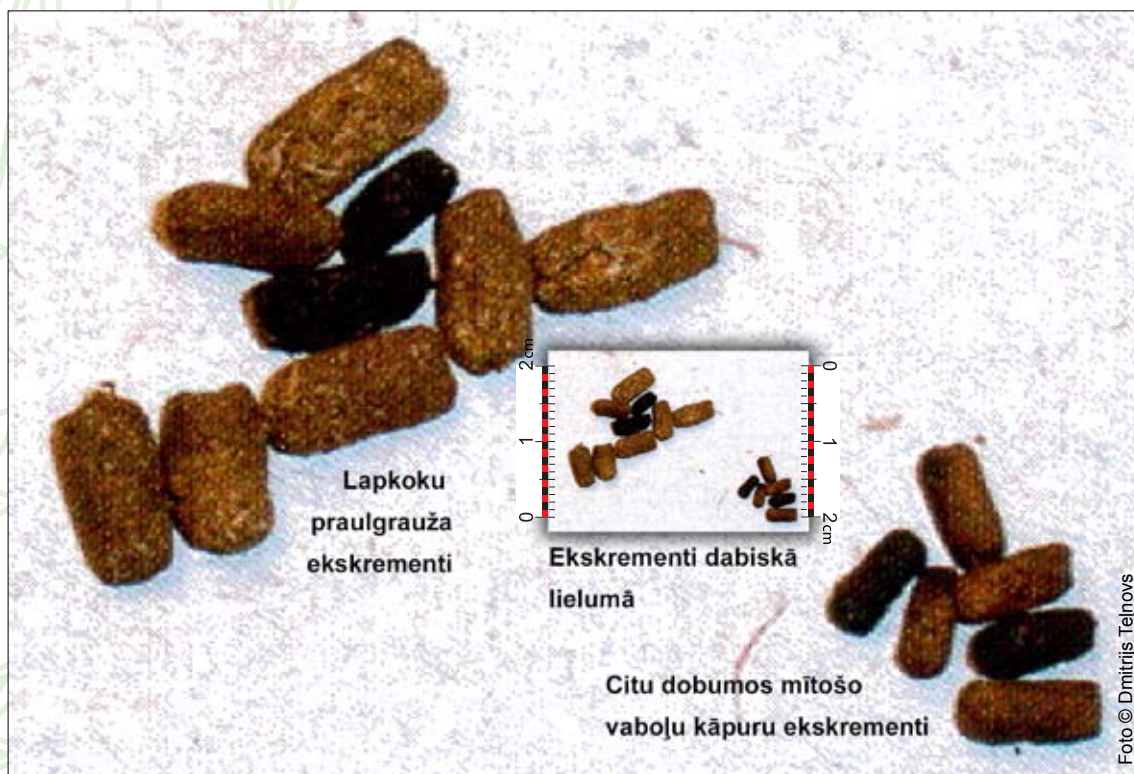
Nespeciālistiem diezgan viegli sajaukt lapkoku praulgrauzi ar citām Latvijas vabolēm. Sugas galvenās atšķirības pazīmes ir **vaboles ķermeņa krāsojums, spīdīgums, ragu neesamība un tās ievērojamais lielums**. Dažas līdzīgas vaboļu sugas ir parādītas 2. attēlā.

Kāpuru ekskrementi ir gaiši brūni līdz melni (atkarībā no barības koka koksnes krāsas), 2 - 3 mm resni un 4 - 8 mm gari, cilindriski, nedaudz saplacināti un ar noapaļotu galu. Skaidri saskatāms, ka tie sastāv no smalki sagrauztas, trūdošas koksnes. Parasti tie ir atrodami koku dobumos vai izbiruši uz zemes pie koka pamatnes. No citu praulgraužu, degunradžvaboļu, sikspārņu un peļveidīgo grauzēju ekskrementiem tie atšķiras ar lielāku izmēru, noapaļotajiem galiem un nedaudz saplacināto formu (3. att.).

Lapkoku praulgrauzis un to kāpuri visu savu dzīvi pavada lapu koku (galvenokārt ozolu, liepu, kļavu u.c.) dobumos (4. att.) vecos parkos, alejās, atsevišķi augošos dižkokos. Lapkoku praulgrauzis apdzīvo no septiņdesmit līdz pat vairāku simtu gadu vecus kokus. Lapkoku praulgrauzis mīl saules gaismu un siltumu un tādēļ ir diezgan reti sastopams dziļi mežos (5. att.). Vaboles reti izdodas redzēt arī ārpus dobumiem - uz koku stumbriem vai uz zemes ap tiem. Vaboļu aktivitātes periods (kad tās ir iespējams novērot dabā) ir jūlijs - septembris.

2. attēls. Lapkoku praulgrauzis un dažas līdzīgas sugas dabiskajā lielumā

3. attēls. Lapkoku praulgrauža un citu dobumos mītošo vaboļu kāpuru ekskrementu salīdzinošais lielums un forma

Foto © Dmitrijs Teļņovs

4. attēls. Lapkoku praulgrauža apdzīvots dižkoks

5. attēls. Lapkoku praulgrauzim nelabvēlīga, ar krūmiem un pamežu biezi aizaugusi dzīvotne (pa kreisi) un labvēlīga dzīvotne (pa labi)